

Юлія Головко

**РЕГИСТРАЦИОННО-УЧЕТНАЯ ДОКУМЕНТАЦИЯ РОССИЙСКИХ  
ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ МИССИЙ В ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ КАК ИСТОЧНИК ПО  
ИСТОРИИ РУССКО-ТУРЕЦКОЙ ТОРГОВЛИ ПОСЛЕДНЕЙ ЧЕТВЕРТИ XVIII В.**

*В статье рассматриваются информационные возможности регистрационно-учетной документации российских консулов и дипломатических представителей в Османской империи как источника по истории морской и сухопутной русско-турецкой торговли и коммерческой навигации в последней четверти XVIII в.*

**Ключевые слова:** документация, источник, торговля, Османская империя.

Yulia Golovko

**RECORDING DOCUMENTATION OF RUSSIAN DIPLOMATIC MISSIONS IN OTTOMAN  
EMPIRE AS A SOURCE FOR THE HISTORY OF RUSSIAN-TURKISH COMMERCE IN THE  
LAST QUARTER OF XVIII CENTURY**

*In article are considered information possibilities of the recording documentation of Russian consuls and diplomatic representatives in Ottoman Empire as a source for the history of sea and land Russian-Turkish commerce and commercial navigation in the last quarter of XVIII century.*

**Keywords:** documentation, primary source, commerce, Ottoman Empire.

УДК 94(477)“17”

Людмила Посохова

**ВИВЧЕННЯ ЖИВИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ У ПРАВОСЛАВНИХ КОЛЕГІУМАХ УКРАЇНИ  
XVIII ст.**

*У статті ставиться завдання реконструкції спектра живих європейських мов, які вивчали в православних колегіумах України XVIII ст. та часу їх впровадження. Робиться висновок про те, що увага керівництва колегіумів до викладання польської, французької і німецької мов свідчить про свідоме прагнення долучитися до надбань загальноєвропейської науки. Для православних колегіумів це означало поєднання церковної складової освіти та світської ученості.*

**Ключові слова:** історія освіти, православні колегіуми, іноземні мови.

Дослідження історії викладання та побутування живих європейських мов у навчальних інституціях України є важливим науковим завданням, особливо коли йде мова про переламне XVIII століття. До сьогодні ми не маємо детальних досліджень, присвячених застосуванню та студіюванню іноземних мов у навчальних закладах України цього часу. Водночас з'ясування місця та статусу європейських мов у світських та духовних навчальних закладах може вивести науковців на широке коло важливих взаємопов'язаних проблем культурної історії. Ось деякі з них: Які погляди на ту чи іншу іноземну мову, її соціальну та культурну значущість існували в середовищі українського духовенства або козацької еліти? Наскільки ці уявлення та практики співвідносилися з уявленнями та практиками західноєвропейських спільнот? Які мови і хто саме вивчав у світських та духовних навчальних закладах? Хто викладав ці мови та за якими посібниками?

Добре відомо, що в XVIII ст. «базовою» мовою навчання переважної більшості шкіл в Європі була латина. Зокрема в європейській гуманістичній школі метою виховання та навчання учнів було формування благочестя, а теоретичним підґрунтям виступав принцип *pietas litterata* (освіченого благочестя), який передбачав добре знання латини [30, с. 44]. В цей час в різних інституціях поживалося вивчення давньогрецької та гебрайської мов, але існували великі труднощі, пов'язані із започаткуванням їх викладання. Оскільки основною рисою гуманістичних шкіл було опанування латини, це дало підстави називати їх «латинськими». Цю мову починали студіювати в граматичних класах, нею викладали дисципліни у наступних класах поезики, риторики, філософії, богослов'я. Хоча панування латини – мови європейської науки, юриспруденції, універсальної мови спілкування, тривало століттями, прийшов час, коли ця класична латинська форма освіти в Європі почала втрачати свою незаперечну позицію [31, р. 125]. У Німеччині, Франції, Англії та інших країнах, у школах «нової моделі» в XVIII ст. все частіше відмовлялися від латинської програми з її «мертвою» мовою

на користь освіти на національних мовах.

Православні колегіуми України – Чернігівський, Харківський та Переяславський, які постали і розквітли в XVIII ст., є цікавим об'єктом для дослідження культурних рухів у Східній Європі, в тому числі крізь призму «поліфонії» мов, які в них звучали. Модель православного колегіуму сформувалася в ході трансферу та адаптації форми «латинської школи» загальноєвропейського зразка, зокрема такого його різновиду, як єзуїтський колегіум. Примітно, що зміни у навчальному процесі єзуїтських та православних колегіумів протікали синхронно, а пошуки їх очільниками відповідей на виклики сучасності були вельми схожими.

Метою розвідки є з'ясування усього спектра живих європейських мов, які вивчали в православних колегіумах та процесу їх впровадження, а також встановлення основних рис соціального портрета викладача іноземних мов.

Хоча в розвідках з історії освіти та культури України, з історії колегіумів, які були написані у XIX–XX ст., згадувалося про викладання нових мов, дослідники не ставили завдання їх спеціального вивчення. Разом з цим інформація джерел, яку зібрали А. Лебедев, П. Левицький, П. Знаменський та інші науковці, має враховуватися і сьогодні.

Реалізація названого завдання потребує залучення різноманітних джерел: діловодної документації колегіумів (передовсім реєстрів та відомостей про викладачів та предмети викладання), джерел особового походження, привітань і панегіриків, які готували учні та викладачі колегіумів.

Говорячи про викладання сучасних європейських мов у православних колегіумах XVIII ст., дослідники передовсім називали французьку та німецьку. Однак насправді набагато раніше за ці мови в колегіумах почали студіювати польську. Відомо, що в Чернігівському колегіумі з початку існування викладання велося слов'янською, латиною і польською [18, с. 244]. У збірках, які уклалися у Чернігівському колегіумі, заклад називали «слов'яно-полоно-латинським» [9, арк. 29]. У звітах до Синоду (наприклад, за 1743 та 1744 рр.) єпископи писали про класи «слов'яно-полоно-латинської» граматики та синтаксими [22, арк. 253, 384.]. В рапорті єпископа Арсенія до Синоду зазначено, що у Переяславському колегіумі польську мову викладали також із часу заснування колегіуму [15, ствб. 77]. Збереглися вправи учнів синтаксичного класу Переяславського колегіуму за 1742–1744 рр., які містять типові «Adagia polono-latina» [17, арк. 166 зв. – 188 зв.]. Подібне знаходимо у збірці Чернігівського колегіуму за 1742–1743 рр. [8, спр. 846]. Учнівські вправи з польської мови доводять її студіювання паралельно з латиною. Не дивно, що в бібліотеках православних колегіумів [4, арк. 5, 6, 8 зв., 13, 13 зв.] та особистих бібліотеках професорів часто зустрічаються так звані «лексикони Кнапіуша». Це були праці Григорія Кнапського (Gregorii Snapski, відомого польського укладача словників та лексиконів (польсько-латинських, польсько-латино-грецьких), які призначалися для єзуїтських навчальних закладів.

Промовистим свідченням вивчення польської мови в Чернігівському колегіумі з перших років його заснування є «Зерцало от Писанія Божественного» (Чернігів, 1705). Видання містить звернення польською мовою до гетьмана Івана Мазепи учнів класів інфими, граматики та синтаксису. Прославлення гетьмана відбувалося так, щоби продемонструвати засвоєння спудеями відмін, дієслівних форм, різних синтаксичних конструкцій та стильових фігур польської мови [12, с. 53–54]. Копії атестатів, інші діловодні джерела свідчать, що й у наступні десятиліття в Чернігівському та Переяславському колегіумах цю мову продовжували викладати [5, арк. 1; 25, с. 720].

Тривалий час в історіографії панувала думка, що в Харківському колегіумі польську не викладали. Втім, вдалося знайти вправи учнів Харківського колегіуму, які датуються 1750–1753 рр., серед яких є латино-польсько-російські вправи, переклади з польської та польською [16, арк. 17]. Це дає підстави стверджувати, що польську мову вивчали й у Харківському колегіумі, хоча, можливо, це не було постійною практикою.

Присутність польської мови в колегіумському курсі свідчить про певні переконання місцевих архієреїв та ректорів, їх уявлення про «еталонну освіту». Адже жодних офіційних спонук, директивних документів Синоду, які б підштовхували до вивчення польської мови, не існувало. В актах, які були спрямовані на розвиток духовної освіти в Російській імперії в XVIII ст., польська мова не згадувалася.

Першість серед православних колегіумів у започаткуванні викладання німецької та французької мов належить Харківському колегіуму. Дослідники зазначали, що це відбулося у роки єпископства Петра Смелича, за часів правління Анни Іоанівни [25, с. 632]. Викладання німецької мови у Переяславському колегіумі розпочалося в 1763 р. [19, с. 141], у Чернігівському – в 1766 р. [2, с. 770]. Викладання французької мови було відкрито на початку 1780-х років, про що свідчать

відомості Чернігівського колегіуму [6, арк. 70]. Для порівняння зазначимо, що викладання цих мов у Києво-Могилянській академії було розпочато відповідно у 1738 та 1753 рр. [27, с. 81], а у більшості духовних шкіл Російської імперії лише наприкінці століття [7, с. 458]. Хоча і на початку XIX ст. у багатьох семінаріях нові мови або зовсім не викладали, або обмежувалися однією [26, с. 12].

Німецьку та французьку мови починали студіювати з синтаксичного класу. Інструкція єпископа Самуїла Миславського для Харківського колегіуму (1769 р.) забороняла у класі граматики вивчати інші мови задля того, щоб у перші роки навчання учні могли зосередитися на латині.

Відомо, що перших викладачів німецької та французької мов до Харківського колегіуму запросили з-за кордону, й дослідники підкреслювали, що їх імена невідомі. Втім, нам вдалося встановити імена цих перших учителів-іноземців. У реєстрі викладачів Харківського колегіуму від 10 грудня 1741 р. міститься прізвище викладача німецької та французької мов – Готфрід Юнгіус [3, арк. 26]. Проте зі скарги учителя Бонеберга довідуємося, що він був запрошений викладати мови раніше – ще в 1740 р [20, с. 42]. Отже, є підстави стверджувати, що вивчення цих мов викладачі-іноземці почали в 1740 р.

Історія перших десятиліть викладання мов свідчить про бажання керівництва колегіуму запросити іноземців, які мали певну освіту, здобуту в європейських навчальних закладах. Так, у 1760 р. у листі ректора Харківського колегіуму Костянтина Бродського до белгородського єпископа Йоасафа Миткевича зазначалося, що йому та учителям стало відомо, що у Белгороді перебуває «іноземець пан Герц», який у мовах німецькій та французькій «вельми вмільий», тому його запросили викладати в колегіумі [25, с. 223-224]. Хоча у листі не названо навчальні заклади, в яких вчився Герц, підкреслювалося, що окрім мов, він знавечь геометрії та юриспруденції. Із листа белгородського єпископа Самуїла Миславського слобідсько-українському губернатору Щербініну (від 25 травня 1771 р.) дізнаємося, що з Московського університету вдалося «виписати» викладача французької мови іноземця Петра Оттона [25, с. 634]. Хоча П. Оттон запрошувався для викладання в «додаткових класах» Харківського колегіуму, Самуїл Миславський писав про те, що він буде викладати французьку і для учнів колегіуму [13, с. 335]. Викладачі-іноземці запрошувалися і у подальшому. Так, на початку 1780-х рр. у Харківському колегіумі німецьку мову викладав виходець з Німеччини Карл-Йоганн Феген, який згодом перейшов до Києво-Могилянської академії [23, с. 559].

З метою підготовки до викладання мов декількох студентів колегіуму відправили за кордон. Наприклад, єпископ Самуїл Миславський власним коштом відрядив двох студентів Харківського колегіуму до Німеччини студіювати різні науки та іноземні мови [10, с. 165].

Отже, важливим питанням для реконструкції побутування живих мов у колегіумах є встановлення кола осіб, які їх викладали. Створення колективного портрета викладача мов у православних колегіумах може бути здійснено на підставі вже складеної бази даних «Викладачі православних колегіумів» [21, с. 236]. До неї внесені знайдені нами у різних джерелах відомості про учителів, в тому числі й щодо курсів, які вони самі слухали в роки навчання та викладали. Таким чином вдалося виявити більше двадцяти осіб, які викладали нові європейські мови. На підставі цих матеріалів можливо вказати на динаміку змін контингенту викладачів мов протягом XVIII – на початку XIX ст. Якщо перші викладачі німецької та французької мов, запрошені до Харківського колегіуму у 1740-і рр. були іноземцями, що отримали освіту в західноєвропейських університетах, то з 1760-х рр. викладачами ставали переважно «місцеві» особи, які здобули мовну підготовку в Києво-Могилянській академії або в колегіумі. Типовий приклад – Михайло Шванський, який у 1760–1762 рр. викладав німецьку в Харківському колегіумі, або Яків Толмачов, який викладав в ньому французьку мову. Те саме можна сказати про викладача німецької та французької мов в Переяславському колегіумі Семена Андрущенко, німецької та польської мов Романа Суходольського.

Дані свідчать й про те, що ці мови викладали переважно дуже молоді за віком люди, вихідці із духовенства. Середній вік цієї групи осіб – 24 роки. Так, Михайлу Шванському було всього 22 роки, Семену Андрущенко – 23, Якову Толмачову – 24, Роману Суходольському – 25. Хоча вік професорів-іноземців невідомий, як правило, це були також не літні люди. За невеличким виключенням викладачі європейських мов не мали до колегіуму попередньої діяльності, почали вчителювати одразу по залишенню студентської лави.

Акцент у викладанні нових мов робився на спонуканні учнів до розмовної практики і до виконання щоденних письмових вправ. Маємо декілька колоритних свідчень про роздуми керівництва колегіумів щодо дидактичних прийомів їх викладання [21, с. 77–78]. Дослідження посібників з мов та граматики, якими користувалися в колегіумах, доводить, що були залучені актуальні та популярні в Європі навчальні книги [21, с. 75–76]. Поступово учні переходили від

перекладання коротких уривків текстів до роботи над повними версіями праць європейських вчених. Переклад як провідний метод опанування мови мав величезне значення для розгортання перекладацької діяльності учнів та викладачів. Ці твори (одноосібні та колективні) настільки прижилися у навчальній практиці колегіумів, що викликали пропозицію слобідсько-українського губернатора Є.О. Щербініна про створення у Харкові друкарні з метою їх видання. Ця історія достатньо відома. На жаль, друкарня у Харкові тоді не була заснована, тому достеменно невідомо які саме праці привернули увагу губернського і єпархіального керівництва. Нам вдалося відшукати лише деякі з рукописних перекладів з німецької та французької мов, які здійснили учні Харківського колегіуму [21, с. 78–79]. Не наводячи всіх прикладів, зазначимо, що це були твори сучасних європейських авторів. Відомі також переклади з польської, які регулярно робили учні Харківського колегіуму [14; 28]. Чимало з них було зроблено під керівництвом Андрія Прокоповича на межі XVIII–XIX ст. з метою популяризації наукових знань. Андрій Прокопович був вихованцем Харківського колегіуму, напевно, студіював тут польську мову і викладав.

Як було прийнято в ті часи, на честь знатних осіб, гостей, всіма мовами, які вивчали в колегіумах, укладали панегірики та привітання. Наприклад, коли у Чернігові в 1781 р. очікували на приїзд «поважних персон» з Петербурга, керівництво міста запропонувало колегіуму створити зображення з емблемами для тріумфальних брам. Такою були підготовлені привітання, які виголошувалися російською, польською, німецькою, грецькою та французькою мовами [6, арк. 16, 20–24].

Важливим свідченням про глибину знань мов, які здобули студенти, виступають умови кондицій, що їх укладали з поміщиками на навчання дітей. До цих контрактів обов'язково включалися мови: латинська, французька, німецька [1, с. 726; 11, с. 28, 97]. Наприклад, у 1774 р. студент Харківського колегіуму Ф. Момонов підписав контракт з поміщиком Острогоської провінції Г. Венецьким, в якому зобов'язувався вчити трьох синів поміщика німецькій та латинській мовам, арифметиці та геометрії [29, арк. 1]. Отже, студенти виступали в якості викладачів нових європейських мов, розповсюджуючи певну культуру їх освоєння у козацькому середовищі.

Увага керівництва колегіумів до викладання французької і німецької мов свідчить про свідоме намагання прилучитися до загальноєвропейської науки. Для православних колегіумів це означало поєднання церковної складової освіти і світської ученості. Багаторічний досвід викладання не тільки латинської, але й польської мови сприяв започаткуванню викладання інших мов.

Розуміння ступеня присутності польської, німецької та французької мов у православних колегіумах України XVIII ст. впливає на оцінку лінгвістичної компетенції викладачів колегіумів (і навіть ширше, духовенства), а також дозволяє визначити певні тенденції в освітньому процесі у зазначений час.

#### Джерела та література:

1. Бакай Н. Южнорусский дворянин XVIII века / Н. Бакай // Киевская старина. – 1885. – № 4. – С. 717–742.
2. Благовещенский М. Извлечение из материалов по истории Черниговской семинарии / М. Благовещенский // Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. – 1903. – № 24. – С. 769–783.
3. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф. 37. – Спр. 360. – 116 арк.
4. Відділ книжкових пам'яток, цінних видань і рукописів Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Зібр. Рукописів. – Спр. 1817/с 895. – 99 арк.
5. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). – Ф. 679. – Оп. 1. – Спр. 1065. – 5арк.
6. ДАЧО. – Ф. 679. – Оп. 1. – Спр. 1253. – 122 арк.
7. Знаменский П. Духовные школы в России до реформы 1808 года / П.Знаменский. – Казань, 1881. – 806 с.
8. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУ ім. В.І. Вернадського). – Ф. 28. – Спр. 846.
9. ІР НБУ ім. В.І. Вернадського. – Ф. 127. – Спр. 151. – 30 арк.
10. Лебедев А. С. Белгородские архиереи и среда их архипастырской деятельности / А.С. Лебедев. – Харьков: Б.в., 1902. – 286 с.
11. Лебедев А. С. Харьковский коллегіум как просветительский центр Слободской Украины

- до учреждения в Харькове университета / А. С. Лебедев. – М.: Б.в., 1886. – 103 с.
12. Маслов С. И. Етюды з історії стародруків стародруків / С. И. Маслов. – К.: Б.в., 1925. – 80 с.
13. Материалы для истории Курской епархии // Курские епархиальные ведомости. Часть неофиц. – 1891. – № 19. – С. 328–339.
14. Месяцеслов на лето господне 1797-е, которое есть простое, содержащее в себе 365 дней: пер. с польского в Харьковском духовном училище. – Харьков, 1799. – 25 с.
15. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Святейшего Правительствующего Синода. – СПб., 1913. – Т. 17 (1737 г.). – Стб. 77.
16. Отдел письменных источников Государственного исторического музея (г. Москва, Российская Федерация). – Ф. 310. – Спр. 72. – 22 арк.
17. Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки (г. Москва). – Ф. 152. – Спр. 127. – 189 арк.
18. Пархоменко В. К истории образования на Украине / В. К. Пархоменко // Киевская старина. – 1905. – № 9. – С. 235–247.
19. Пархоменко В. Очерки истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733-1785) / В. Пархоменко. – Полтава, 1910. – 182 с.
20. Письма партикулярные к Его Преосвященству от губернатора Щербинина // Курские епархиальные ведомости. Часть неофиц. – 1874. – № 1. – С. 32–42.
21. Посохова Л. Ю. На перехресті культур, традицій, епох: православні колегіуми України наприкінці XVII – на початку XIX ст. / Л. Ю. Посохова. – Харків, 2011. – 400 с.
22. Российский государственный исторический архив (г. Санкт-Петербург). – Ф. 796. – Оп. 18. – Спр. 32, т. 5. – 378 арк.
23. Сандалюк О. М. Феген Карл-Йоганн / О. М. Сандалюк // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст.: Енцикл. вид. / Упоряд. З. І. Хижняк; За ред. В. С. Брюховецького. – К., 2001. – С. 559.
24. Сведения о Переяславско-Полтавской семинарии за время от 1798 г. по 1818 г., извлеченные из дел архива Полтавской духовной консистории // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1887. – № 20. – С. 707–737.
25. Стеллецкий Н. Харьковский коллегиум до преобразования его в 1817 году / Н. Стеллецкий // Вера и Разум. – 1895. – Т. 1. – Ч. 2. – С. 222–239; С. 632–656.
26. Титлинов Б. В. Духовная школа в России в XIX столетии. Вып. 1. Время Комиссии Духовных Училищ / Б. В. Титлинов. – Вильна, 1908. – 383 с.
27. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія / З. І. Хижняк. – К., 1981. – 236 с.
28. Хозяйственный способ узнавать погоды в 1806 году, с прибавлением краткого исторического известия о Слободско-Украинской губернии: пер. с польск. – Харьков, 1806. – 104 с.
29. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 1973. – Оп. 1. – Спр. 1243. – 1 арк.
30. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. / Т. Шевченко. – Львів, 2005. – 340 с.
31. Okenfuss M. J. The Jesuit Origins of Petrine Education / M. J. Okenfuss // The Eighteenth Century in Russia / Ed. J. G. Garrard. – Oxford, 1973. – P. 106–130.

Людмила Посохова

### ИЗУЧЕНИЕ ЖИВЫХ ЕВРОПЕЙСКИХ ЯЗЫКОВ В ПРАВОСЛАВНЫХ КОЛЛЕГИУМАХ УКРАИНЫ XVIII в.

*В статье ставится задача реконструкции спектра живых европейских языков, которые изучали в православных коллегиумах Украины XVIII в. и времени их внедрения. Делается вывод о том, что внимание руководства коллегиумов к преподаванию польского, французского и немецкого языков свидетельствует о сознательном стремлении приобщиться к достижениям общеевропейской науки. Для православных коллегиумов это означало сочетание церковной составляющей образования и светской учености.*

**Ключевые слова:** история образования, православные коллегиумы, иностранные языки.

Lyudmila Posokhova

**THE STUDY OF LIVING EUROPEAN LANGUAGES IN THE ORTHODOX COLLEGES  
OF UKRAINE IN THE XVIII-TH CENTURY**

*The article raises the problem of reconstructing the spectrum of living European languages, that were studied in Ukrainian Orthodox Colleges of the XVIII-th century, as well as the time of their implementation. The conclusion is made that the attention of colleges' management for teaching Polish, French and German languages indicates a conscious effort to join the achievements of pan-European science. For the Orthodox colleges it meant a combination of church and secular education component of learning.*

**Keywords:** history of education, Orthodox Colleges, foreign languages.

УДК 378.4(477-25)КМА(091)"17"

Максим Яременко

**РАНЬОМОДЕРНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ОСВІТНІ ПРАКТИКИ: ПОРІВНЯННЯ  
«ТЕХНІЧНИХ» АСПЕКТІВ  
(НА ПРИКЛАДІ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ XVIII СТ.)**

*Тема європейського коріння вітчизняного шкільництва в історіографії піднімається відносно давно. Проте бракує порівняльних досліджень «технічних» характеристик освітніх практик (вплив на них факторів відстані, середовища проживання, соціального походження тощо). Відповідність цих аспектів європейським проаналізовано у цій статті.*

**Ключові слова:** освітні практики, ранньомодерне шкільництво, Києво-Могилянська академія.

У дослідженнях, присвячених ранньомодерним українським колегіумам та Києво-Могилянській академії одним із популярних (навіть шаблонних) від другої половини ХХ ст. тверджень є їхня «європейськість». Говорити про європейські (звісно – західноєвропейські) витоки українського «латинського шкільництва» навіть зараз часто вважається за ознаку замалим не гарного тону. Разом із тим, і раніше, і нині такі наголоси не позбавлені інколи курйозів, а то й взагалі не супроводжуються конкретикою та нагадують гасла. Лише нещодавно Людмила Посохова у дослідженні про Чернігівський, Переяславський та Харківський колегіуми детально та різнобічно розглянула модель навчального закладу такого типу як феномен, на формування та функціонування якого вплинули нурти європейської освіти [9]. Також дослідники вивчають наповнення окремих навчальних курсів і роблять висновки про вплив на їхній зміст програм зарубіжних освітніх осередків [наприклад: 11].

В історіографії бракує, натомість, порівняльних студій українського та сусіднього річпосполитського, а ширше – західноєвропейського шкільництва за «технічними» параметрами, до яких можна віднести кількісні аспекти (порівняння чисельності студентських корпорацій), вплив на шкільні практики статусу і соціального походження, регіону та населеного пункту проживання тощо. У цій статті проаналізую суголосність із європейськими кількох таких характеристик, обравши для порівняння з українського боку Могилянську Академію та її спудеїв. Оскільки відомо лише два повних реєстри київських «студіозів», що фіксують не лише імена, а й додаткові характеристики (вік, походження, успішність), – за 1736/1737 та 1737/1738 н. р. – то для повноти аналізу та підтвердження висновків статистичними даними найперше доведеться зосередитися саме на кінці 1730-х рр. Позаяк мною вже було детально проаналізовано могилянську студентську корпорацію, а результати викладено у відповідних публікаціях, то далі, проводячи порівняння, апелюватиму саме до них, не переважтуючи текст без потреби покликаннями на архівні та опубліковані документи.

Насамперед зосереджуся на співставленні навчальних практик за кількісними показниками вихованців різних закладів. Чисельність могилянських «академіків» не була сталою, коливалася упродовж XVIII ст. та залежала від різних зовнішніх чинників (наприклад, розквартирування додаткових військ у Києві, що сприяло браку та дорожнечі житла). Так, на 1727 р. у Могилянській академії студіювало 653 особи [8, с. СХVI-СХХIX] (для порівняння – у Харківському колегіуму – 422 [10, с. 41], у Чернігівському на 1728 р. – 257 юнаків [1, с. 3]). Наприкінці 1730-х рр., натомість, у